

Nr 27

Utlåtande i anledning av väckt motion angående den statsrättsliga ställningen för tidigare medborgare i de baltiska länderna.

Andra lagutskottet har till behandling förehaft två inom riksdagen väckta till lagutskott hänvisade motioner, nr 313 i första kammaren av fru *Segerstedt-Wiberg* och fru *Hamrin-Thorell* samt nr 385 i andra kammaren av herrar *von Friesen* och *Munktel*.

I motionerna, vilka är likalydande, hemställes, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla om utarbetande av bestämmelser, enligt vilka f. d. medborgare i de baltiska länderna kan få ställning som statslösa.

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för denna hemställan, får utskottet hänvisa till motionen I: 313.

Den fråga som upptages i motionerna var föremål för behandling i riksdagen 1948, då utrikesminister Undén den 20 april besvarade en interpellation av herr Håstad. Denne hade framställt följande frågor:

1) På vad sätt och av vilka motiv har registreringen av baltiska flyktingar i Sverige som sovjet-medborgare tillkommit?

2) Innebär åtgärden i något hänseende en rubbning av den svenska asylrättspolitik som sådan denna under senare år tillämpats?

Utrikesministerns svar löd:

Frågan om registrering av baltiska flyktingar med angivande av deras nationalitet har aktualiserats genom den av statsmakterna beslutade nya folkbokföringen.

Interpellanten undrar varför statistiska centralbyrån — vilken myndighet enligt folkbokföringsförordningen skall verkställa utredning om här bosatta utlänningars nationalitet — registrerat en stor mängd av balterna som sovjetryska medborgare. För att tillmötesgå interpellanten har jag låtit göra en efterforskning i sakens förhistoria, vilken utspelats under den föregående regeringens tid.

I en skrivelse den 8 januari 1941 från utrikesdepartementet till ecklesiastikdepartementet fästes uppmärksamheten på önskvärdheten av enhetlig kyrkobokföring beträffande såväl balterna som andra kategorier utlänningar. Det framhölls att medborgare i de baltiska sovjetrepublikerna, vilka befunno sig i dessa republiker, genom lagstiftning den 7 september 1940 erhållit medborgarskap i Sovjetunionen, medan medborgare i nämnda republiker, som då befunnit sig utom Sovjetunionens gränser, förlorat sitt sovjetmedborgarskap, därest de icke å konsulat eller beskickning beviljats registrering som sovjetmedborgare. De balter som varit här ända sedan nämnda datum och inte erhållit ryskt pass borde därför betraktas som statslösa.

I anslutning till statistiska centralbyråns remissyttrande upptogs frågan i konselj den 4 april 1941 på föredragning av chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Bagge. Därvid anbefalldes Kungl. Maj:t domkapitlen att bringa till prästerskapets kännedom vad som förekommit i ärendet.

Härmed var tolkningsfrågan i princip avgjord. Bakgrunden var, att svenska regeringen hade erkänt de baltiska ländernas inkorporering i Sovjetunionen. Därav följde att nyss anförda lag av den 7 september 1940 ansågs ur svensk synpunkt giltig. De balter, som varit i Sverige från den 7 september 1940 eller tidigare, skulle anses som statslösa, de som lämnat Sovjetunionen senare skulle betraktas som sovjetmedborgare.

Utrikesdepartementets rättsavdelning har enligt gällande instruktion skyldighet att i äktenskapsfrågor ge intyg om innehållet i främmande lag. Rättsavdelningen måste för sådant ändamål ofta utreda frågan om utlänningsmedborgarskap. På grund av talrika förfrågningar uppgjorde rättsavdelningen en PM i januari 1945, vari den förut angivna ståndpunkten ytterligare utvecklades. Det var alltjämt under samlingsregeringens tid. Nämnda PM delgavs statistiska centralbyrån.

Några direktiv eller instruktioner utöver delgivandet av denna PM ha icke givits från utrikesdepartementet enligt vad chefen för rättsavdelningen meddelat mig.

Mitt svar på interpellantens första fråga blir alltså en hänvisning till vad jag nu anfört.

På den andra frågan svarar jag, att denna registrering icke har något som helst inflytande på den asylsrätt, som flyktingarna här åtnjuta.

Utskottet

I motionerna beröres frågan om folkbokföringen av de tidigare medborgare i de baltiska staterna, vilka jämlikt den ordning, för vilken redogörelse lämnats i det ovan nämnda interpellationssvaret, betraktas som medborgare i Sovjetunionen. Däremot upptages icke spørsmålet om vilken ställning i övrigt de ifrågavarande balterna intar enligt svensk lag. Det bör emellertid erinras om att de i väsentliga hänseenden, t. ex. i fråga om flertalet sociala förmåner, jämställts med statslösa eller sådana utlänningar, som åtnjuter sitt hemlands beskydd.

Vad angår det i motionerna framställda yrkandet om att de nämnda balterna vid folkbokföringen skall kunna betraktas som statslösa synes det icke ur internationell rättssynpunkt försvarligt att frånga den inställning, som Kungl. Maj:t intagit genom sitt ovan nämnda beslut den 4 april 1941. Utskottet hemställer därför,

att motionerna I: 313 och II: 385 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 23 april 1959

På andra lagutskottets vägnar:

EDVIN JACOBSSON

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Nils Elowsson*, Axel E. Svensson, Sunne*, fru Carlqvist, herrar Lars Larsson, Thorsten Larsson och Ringaby;

från andra kammaren: herrar Jacobsson i Tobo, Lothigius, fröken Höjer*, herr Johansson i Södertälje, fru Eriksson i Ängelholm, herr Gustavsson i Alvesta, fru Svensson och herr Svensson i Kungälv*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herrar *Ringaby*, *Lothigius* och fröken *Höjer*, vilka ansett, att utskottets utlåtande bort ha följande lydelse:

Såsom framgår av innehållet i det ovan återgivna interpellationssvar, som utrikesminister Östen Undén lämnade i andra kammaren vid 1948 års riksdag, torde det vara ostridigt, att enligt gällande svensk rätt personer, som lämnat de med Sovjetunionen numera inkorporerade baltiska länderna vid någon tidpunkt efter det att en sovjetisk lagstiftning av den 7 september 1940 trätt i kraft, äro att betrakta som sovjetryska medborgare då fråga är om tillämpning av svensk rättsordning, d. v. s. i främsta rummet i lägen, då Sverige utövar någon personal- eller territorialhöghet beträffande sådana personer.

Åtskilliga av de ovan åsyftade personerna ha, efter det att de ankommit hit och tagit hemvist i vårt land, velat bliva befriade från sitt sovjetryska medborgarskap. Denna deras önskan att befria sig från ett medborgarskap, som de i allmänhet blivit påtvingade och som de icke vilja behålla, synes icke ha tillagts någon betydelse i rättsligt avseende enligt de i vårt land tillämpade reglerna.

Den svenska medborgarskapslagstiftningen — lagen den 22 juni 1950 om svenskt medborgarskap — uppehåller sig främst vid frågan om förlust och förvärv av svenskt medborgarskap men inlåter sig icke på spörsmål om hur medborgarskap i andra länder vinnes eller förloras annat än i sammanhang med förvärv eller förlust av svenskt medborgarskap. Generellt sett torde det förhålla sig så, att vår rättsordning accepterar resultatet av de i varje främmande land gällande reglerna med avseende å medborgarskap i det landet. Om sålunda en person enligt sitt ursprungliga hemlands rätt är att anse som medborgare eller som icke medborgare i detta land, torde Sverige i allmänhet även för vårt vidkommande godtaga den främmande rättens ståndpunkt i ifrågavarande avseende. Befrielse från medborgarskap i vederbörande land skulle då kunna erhållas här, endast om och i den mån den främmande rätten medger detta ävensom allenast på det sätt vederbörande land har föreskrivit. Sverige skulle sålunda — såsom ovan antagits — för närvarande

sakna möjlighet att låta en person med icke-svenskt medborgarskap, som tagit hemvist här i landet, avsäga sig detta medborgarskap och t. ex. övergå att bli statslös.

Den här tillämpade ordningen är självfallet i främsta rummet motiverad av behovet av ordning och reda i förhållandet länderna emellan. Det är nödvändigt för den internationella samfärdseln att en person har samma medborgarskap oavsett under vilket lands makthöghet han befinner sig. Internationell hövlighet föranleder också till att ett land icke onödigtvis lägger sig i hur ett annat land bestämmer kretsen av sina medborgare. Vidare strävar man i medborgarskapslagstiftningen allmänt efter att undvika att någon blir statslös. Den som sålunda innehar ett medborgarskap, låt vara att detta kan vara av mer eller mindre fiktiv art, t. ex. i fall då vederbörande icke åtnjuter sitt hemlands beskydd eller då han uppehåller sig här på grund av erhållen asyl, anses sålunda ur nu angiven ordningssynpunkt böra bibehålla detta sitt medborgarskap.

Emellertid synas icke de nu angivna synpunkterna böra i varje läge få utslagsgivande betydelse. En viss hänsyn bör nämligen också tagas till den enskilde personens egna önskemål. Vår egen rätt är icke främmande för denna tanke, såvitt angår svenskt medborgarskap. Konungen kan sålunda enligt 9 § medborgarskapslagen under vissa omständigheter på ansökan befria den som är svensk medborgare från hans svenska medborgarskap. Det bör därför vara möjligt att under vissa förutsättningar tillåta person av icke-svenskt medborgarskap, som stadigvarande vistas i vårt land, att avsäga sig sitt medborgarskap, även om han därigenom skulle bli statslös. I ett demokratiskt samhälle synes respekten för individens självbestämmanderätt fordra, att man icke av byråkratiska eller liknande skäl påtvingar en person ett medborgarskap, som han på grunder, som vi med hänsyn till vår rättsordning kunna godtaga, icke önskar behålla.

Det finns desto mindre anledning att ställa sig avvisande till en sådan ur humanitär synpunkt tämligen självfallen lösning, som den också torde ha accepterats i vissa andra länder. Sålunda intager engelsk rätt en annan ståndpunkt i förevarande avseende än den svenska. Även andra exempel kunna anföras. Folkrättsligt möter det därför icke några hinder för Sverige att införa regler, som möjliggöra för utlänning som uppehåller sig här att under vissa omständigheter få sina egna önskemål beträffande sin medborgerliga status respekterade av Sverige.

Det här behandlade problemet har i motionerna berörts främst med hänsyn till folkbokföringens registrering. Frågan har emellertid betydligt större räckvidd. I en rad olika avseenden spelar medborgarskapet en roll för den utlänning som vistas här. Så bestämmas t. ex. hans familjerättsliga förhållanden — möjligheten att ingå äktenskap, att taga arv etc. — i stor utsträckning med hänsyn till hans nationalitet. Medborgarskapet inverkar vidare beträffande åtskilliga sociala förmåner, rätt att driva näring etc. Utlän-

ningar behandlas stundom härutinnan olika med hänsyn till sitt medborgarskap. Problemet saknar sålunda icke heller praktisk betydelse, även om det här betraktats främst ur humanitär synpunkt.

Det är under angivna förhållanden all anledning att nu överväga, om icke Sverige borde förbereda övergång till en annan ordning än den nu tillämpade, som bättre än den nuvarande motsvarar vad det allmänna rättsmedvetandet fordrar. Önskvärt är att det undersökes, huruvida icke en allmännare anslutning på det internationella planet kan vinnas för en sådan åtgärd. Uppenbarligen bör icke alltför olika regler gälla på detta område i skilda länder. Det bör undvikas att en person, som i ett land medgivits rätt att avsäga sig sitt tidigare medborgarskap, vid besök i ett grannland, som icke erkänner en sådan möjlighet, där uppfattas såsom alltjämt innehavande det ifrågavarande medborgarskapet. I vart fall vore önskvärt att de nordiska länderna, som ha en gemensam medborgarskapslagstiftning, kunde ena sig om samma ståndpunkt.

Under hänvisning till det nu anförda hemställer utskottet,

att riksdagen i anledning av motionerna I: 313 och II: 385 ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om en utredning rörande en lagstiftning, som öppnar möjlighet för utländsk medborgare att under vissa förutsättningar här vinna befrielse från sitt utländska medborgarskap.